

Józef Młyński

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID: 0000-0002-2475-9658

Marzena Socha

Dyrektor Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Dębicy

ORCID: 0009-0009-6833-641X

Działania inkluzyjne i zarządzanie w usługach samorządowych Dębicy wobec uchodźców ukraińskich

Inclusive activities and management in Dębica's local government services towards Ukrainian refugees

Wprowadzenie

Jednym z ważnych tematów współczesnego świata i Europy jest fakt dotyczący kwestii, iż świat pogrąża się w różnych globalnych kryzysach. Jednym z takich kryzysów jest kryzys związany z napaścią Rosji na Ukrainę, dokonaną w nocy 24 lutego 2022 r. W tym kontekście dla społeczności ukraińskiej zrodził się kryzys uchodźstwa, tzw. exodus uchodźczy. Tam, gdzie jest kryzys, tam zawsze jest potrzeba pomocy – otwartych dłoni i serca, otwartych granic sąsiadujących państw i nie tylko. Innymi słowy, potrzeba jakiejś zorganizowanej „bezpiecznej przystani” dla tych, którzy zmuszeni są uciekać, nierzadko całymi rodzinami, przed wojną.

W sytuacji konfliktu militarnego na Ukrainie państwo polskie zaofiarowało szeroki zakres pomocy dla społeczności ukraińskiej. Z różnych opracowań i statystyk wynika, że do Polski po 24 lutym 2022 roku przybyło prawie 6 mln ukraińskich uchodźców. Dynamika napływu uchodźców ukraińskich do Polski przyjęła kierunek masowy. Jak zaznaczył

Wysoki Komisarz Organizacji Narodów Zjednoczonych, „jesteśmy świadkami sytuacji, która może się przerodzić w największy kryzys uchodźczy w Europie tego stulecia” (Wysoki Komisarz ONZ, 2022).

W takiej sytuacji poczucie bezpieczeństwa i przynajmniej względnej stabilności jest niewątpliwie niezwykle ważne. Z teorii dyskursu naukowego i publicznego wynika, iż człowiek społecznie zagubiony potrzebuje pomocy, wsparcia i bezpieczeństwa. Pierwszym faktorem wobec osób potrzebujących pomocy i wsparcia, szczególnie w kryzysach kontekstowych, militarnych, jest zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego. Zdaniem A. Skrabacz bezpieczeństwo dotyczy „ochrony egzystencjalnych podstaw życia ludzi, zapewnienie możliwości zaspokajania indywidualnych potrzeb: materialnych i duchowych, a dalszej konieczności trwania kryzysu także tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz gwarancje emerytalne” (Skrabacz, 2017). Bezpieczeństwo lokuje się więc jako przestrzeń ochrony w obszarze niedostatków materialnych oraz duchowych potrzeb jednostek. Gwarantuje możliwość swobodnego rozwoju uchodźców w zakresie nie tylko ryzyk socjalnych, ale również problemów społecznych z uwzględnieniem tożsamości narodowej (Gierszewski, 2018). Jest stanem wolności od zagrożeń, których skutkiem jest brak lub niedostatek środków utrzymania (Rysz-Kowalczyk, 2001). Inicjatywy te w omawianym pojęciu oznaczają działalność instytucji chroniących uchodźców przed zagrożeniami egzystencji oraz dezorganizacji społecznej. Z tej racji bezpieczeństwo socjalne jest stanem wolności od zagrożeń warunkujących brak środków utrzymania czy brak miejsca zamieszkania, w różnych sytuacjach losowych człowieka.

Wobec społeczności ukraińskiej pierwszym spektrum pomocy był solidarnościowy kapitał ludzi. Kapitał solidarnościowy zaprezentowany wówczas przez polskie społeczeństwo był niezwykle istotny. W ten porządek solidarności aktywnych „pomagaczy” (wolontariuszy) społeczeństwa włączyły się władze państwowe, organizując logistyczne, instytucjonalne i pozainstytucjonalne możliwości wsparcia uchodźców ukraińskich. Procedura przyjmowania uchodźców, początkowo niezależnie od ilości, zarówno w deklaracjach władz państwowych, jak i wielkim sercu ludności polskiej oraz różnych instytucji pomocowych, przyjęła natychmiastowo model inkluzyjny. Niewątpliwie ważnym czynnikiem prawnym w zakresie udzielenia bezpieczeństwa społecznego na wielu poziomach było wdrożenie 12 marca 2022 r. ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym spowodowanym przez inwazję Rosji na terytorium tego państwa, która określiła szczególne zasady zalegalizowania pobytu obywateli Ukrainy oraz publicznych form pomocy (Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy..., 2022).

Ustawa weszła w życie, a jej przepisy przyjęły charakter obligatoryjny z mocą wsteczną od 24 lutego 2022 r. Na jej podstawie we wszystkich miastach i gminach od 17 marca 2022 roku uruchomiono punkty rejestracji uchodźców z Ukrainy, gdzie odbywało się także nadawanie im numeru PESEL.

Niniejszy artykuł jest próbą ukazania deklaracyjnych działań inkluzyjnych na rzecz uchodźców ukraińskich w Dębicy. Zarządzenie w tym okresie zarówno na poziomie samorządowym, jak i usług ośrodka pomocy społecznej wydaje się być istotną kwestią udzielanej pomocy oraz bezpieczeństwa socjalnego. Zakres tych działań przyjmuje szeroki wachlarz wsparcia.

Działania i zarządzanie na poziomie samorządowym

Rodziny ukraińskie, które po wybuchu wojny dotarły do Dębicy, zostały otoczone kompleksową opieką ze strony samorządu lokalnego i mieszkańców. Mieszkańcy miasta zgłaszali się osobiście lub informowali telefonicznie o możliwości zakwaterowania osób lub rodzin we własnych domach. Ponadto już od 25 lutego przynosili artykuły spożywcze, odzież, środki czystości do magazynu Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej (MOPS). W zbiórkę włączyło się również wielu przedsiębiorców i firm. Władze miasta Dębicy, oprócz wsparcia rodzin przebywających na terenie Dębicy, zaangażowały się w organizację zbiórek i transportów darów za wschodnią granicę. Działania samorządu Dębicy w strukturze zarządzania na rzecz obywateli Ukrainy rozpoczęły się zaraz po wybuchu wojny w Ukrainie i trwają do dzisiaj, angażując jednostki organizacyjne miasta, przedsiębiorstwa, placówki oświatowe oraz mieszkańców Dębicy. W strukturze organizacyjnej należy wskazać: zbiórki niezbędnych artykułów i rzeczy; transport; uruchomienie świetlicy dla dzieci ukraińskich; utworzenie klasy przygotowawczej dla dzieci uchodźców; zorganizowanie kursu podstaw języka polskiego dla obywateli Ukrainy; zorganizowanie wydarzeń dla dzieci uchodźców; zapewnienie mieszkań oraz świadczeń rodzinom ukraińskim; powołanie punktów konsultacyjnych i wsparcie środowiskowe dla obywateli Ukrainy.

Dębica jako jeden z pierwszych samorządów zorganizowała zbiórkę potrzebnych rzeczy, takich jak: żywność, wózki dziecięce, śpiwory, koce, środki medyczne i higieniczne, które zostały przetransportowane za wschodnią granicę. Kilka dni po wybuchu wojny Dębica wysłała sześć transportów, w tym cztery tiry, w których znalazło się blisko 50 ton darów. Rzeczy trafiły m.in. do Kijowa, Czernichowa, Jaworowa, Kamionki Bużańskiej pod Lwowem. Przez kilka tygodni w mieście funkcjonowało pięć punktów zbiórek najpotrzebniejszych rzeczy

dla Ukraińców, gdzie mieszkańcy, przedsiębiorcy, samorządowcy dostarczali dary dla uchodźców. W kolejnych dniach w mieście działał punkt zbiórki w hali sportowej przy ul. Akademickiej. Miasto na bieżąco ogłaszało zbiórki aktualnie potrzebnych rzeczy dla uchodźców, w tym m.in. ogłoszono zbiórkę wiosennej i letniej odzieży dla dorosłych i dzieci.

Samorząd dębicki uruchomił także zbiórkę publiczną pod nazwą „Zbiórka humanitarna Dębica dla Ukrainy”, którą prowadziło Stowarzyszenie Pomocy Społecznej „Ad Astram”. Władze miasta zwróciły się również z prośbą do zaprzyjaźnionych miast partnerskich o włączenie się w akcję zbiórki i wsparcie sąsiadów z Ukrainy. Belgijskie miasto Puurs wspólnie z samorządem Dębicy zorganizowało akcję pomocy dla walczącej Ukrainy. W Belgii ogłoszono zbiórkę najpotrzebniejszych rzeczy. Mieszkańcy partnerskiego miasta pomagali przygotowując jeden z trzech pakietów. W pierwszym znalazła się żywność do szybkiego przygotowania z długą datą przydatności. W drugim – produkty dla dzieci, m.in. słodczki, pampersy, butelki, smoczki i niezbędne środki higieniczne. Na trzeci pakiet składały się karimaty, śpiwory, latarki i powerbanki. Rzeczy trafiły do Dębicy, a następnie samorząd zorganizował transport z pomocą humanitarną za wschodnią granicę.

W Dębicy powstał również HUB, czyli magazyn logistyczny przeznaczony do gromadzenia pomocy humanitarnej dla mieszkańców Ukrainy. To wynik inicjatywy oraz współpracy Polsko-Niemieckiej, Ukraińsko-Niemieckiej i Bałtycko-Niemieckiej Izby Przemysłowo Handlowej, niemieckiego federalnego Ministerstwa Polityki Żywnościowej i Rolnictwa oraz Dębicy. Dzięki wspólnie podjętym działaniom do Ukrainy wysłano transporty z herbatą, ciepłymi napojami oraz pieczywem.

Samorząd, przyjmując pomoc dla obywateli z Ukrainy, dystrybuowaną z Włoch, Holandii i Norwegii, w ramach współpracy zorganizował transport pozyskanych towarów za wschodnią granicę. Ponadto wspierał Caritas przemyski w działaniach na dworcu PKP i w punkcie recepcyjnym w Przemyśle. Pracownicy socjalni zawozili posiłki i pomagali uchodźcom w dotarciu do przygotowanych miejsc ich przyjęcia.

W lokalnym miejscu władze samorządowe uruchomiły świetlice dla dzieci z Ukrainy, początkowo w jednym punkcie, później widząc duże zainteresowanie, w dwóch kolejnych. Obecnie w Dębicy działają trzy świetlice: „Zgrana Paka” przy ul. Sienkiewicza 1, „Zgrana Paka” przy ul. Matejki 7 oraz „Zgrana Paka” przy ul. Kraszewskiego 90. Dzieci biorą udział w ciekawych zajęciach plastycznych, bawią się ze swoimi rówieśnikami i mogą zawierać nowe przyjaźnie. Zapewniono

również wsparcie matkom dzieci, które początkowo miały duże trudności w komunikacji, i to nie tylko ze względu na barierę językową, ale też indywidualne traumy i obawy.

Również w zakres dobrych inicjatyw organizacyjnych wpisuje się powołanie pierwszej w regionie klasy przygotowawczej dla dzieci uchodźców z Ukrainy ulokowanej w Szkole Podstawowej nr 2, gdzie obecnie uczy się 25 uczniów. Do oddziału przygotowawczego uczęszczają uczniowie zza wschodniej granicy, którzy nie znają języka polskiego. W szkole utworzona została klasa dla dzieci z nauczania początkowego. Uczniowie mają 20 godzin zajęć dydaktycznych, w tym 10 godzin języka polskiego. Nauczanie w oddziale przygotowawczym jest prowadzone według realizowanych w szkole programów nauczania z dostosowaniem form i metod do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych uczniów oraz ich możliwości psychofizycznych. Poza nauczycielem prowadzącym zatrudniony został nauczyciel wspomagający – osoba z Ukrainy, której zadaniem jest wsparcie dzieci w lepszym przyswajaniu wiadomości oraz adaptacji w warunkach polskiej szkoły.

Wychodząc naprzeciw potrzebom obywatelom ukraińskim, Urząd Miejski w Dębicy zorganizował kurs podstaw języka polskiego. W każdy wtorek i czwartek w sali sesyjnej Urzędu Miejskiego w Dębicy odbywały się bezpłatne lekcje języka polskiego dla uchodźców z Ukrainy. Na zajęcia uczęszczało około 25 osób.

Szczególną opieką w ramach działań organizacyjnych samorządu w Dębicy zostały otoczone przede wszystkim dzieci z rodzin ukraińskich. Zaproponowano im szereg wydarzeń, warunkujących nade wszystko działania integracyjne z dziećmi z Dębicy, co zaowocowało przyspieszeniem adaptacji ukraińskich dzieci do nowych warunków oraz zacieśnianie więzi między najmłodszymi. W mieście odbyły się pikniki integracyjne, zajęcia, spotkania z najmłodszymi. W Domu Kultury i Kinie „Śnieżka” odbywały się darmowe seanse kinowe dla najmłodszych Ukraińców. Przygotowano dla nich filmy animowane z wytwórni Disneya z ukraińskim dubbingiem. Zorganizowano również koncert „Karuzela Muzyczna bez granic”, podczas którego wspólnie wystąpiły dzieci polskie i ukraińskie. Miasto Dębica gościło również dwudziestoosobową grupę pływaków z Kijowa, która na co dzień trenuje na kompleksie basenów w Miejskim Ośrodku Sportu i Rekreacji w Dębicy.

Ponadto Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna w Dębicy zdobyła dofinansowanie z Fundacji Świętego Mikołaja na realizację projektu utworzenia „Przystani św. Mikołaja” dla ukraińskich dzieci. W ramach działań realizowana była i jest permanentnie pomoc edukacyjna, psychologiczna i integracyjna

dla dzieci z za wschodniej granicy, przebywających obecnie w Dębicy. W ramach projektu prowadzone są m.in. zajęcia z języka polskiego, muzykoterapii, innowacyjne warsztaty (rękodzielnicze, kulinarne, sensoryczne, literackie, plastyczne, recyklingu, ceramiczne, robotyki i lego), gry terenowe oraz wyjazdy m.in. do Muzeum Lalek w Pilźnie, Muzeum Dobranocek w Rzeszowie, Centrum Edukacji Ekologicznej w Stobiernej, ogrodów sensorycznych oraz ogrodu baśni i legend w Krynicy Zdroju, Europejskiego Centrum Kultury w Luślawicach, do ruin zamku Kamieniec w Odrzykoniu, do nadleśnictwa tj. Głobikowa – Dębica – Stasiówka, do Centrum im. Łukasiewicza w Rzeszowie i Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej.

W ramach działań integracyjnych w 2022 roku zorganizowano cotygodniowe pikniki integracyjne w parku Skarbek-Borowskiego oraz warsztaty kulinarne kuchni ukraińskiej; wspólne świętowanie zarówno Bożego Narodzenia, jak i Wielkanocy (m. in. czekoladowe prezenty dla dzieci). Organizowano andrzejki i mikołajki, zabawy karnawałowe, Dzień Dziecka. Ponadto zakupiono wyprawki szkolne dla dzieci z Ukrainy. W ramach projektu „Poznajemy świat – Wędrówki po świecie z dębicką biblioteką – Poznajmy bliżej Ukrainę” dzieci z Ukrainy przedstawiały swój kraj, tradycje i zwyczaje. Organizowano wyjścia na basen, do kina i do Fun&Sport (czteropiętrowy plac zabaw z trampolinami, czterema zjeżdżalniąmi, spiderem, basenem z piłeczkami i innymi atrakcjami dla dzieci od 3 do 12 lat). Odbyły się zajęcia z dogoterapii i z alpakami.

Rodzinom ukraińskim, które w wyniku wybuchu wojny przyjechały do Dębicy, udzielono bezpieczeństwa mieszkaniowego. Ponad 96 rodzin ukraińskich otrzymało mieszkania w nowopowstałym osiedlu przy ul. Ratuszowej, które wybudowano w ramach rządowego programu Mieszkanie Plus. Urząd Miejski w Dębicy oraz jednostki miejskie zorganizowały sprawną pomoc w załatwianiu spraw urzędowych dla obywateli Ukrainy, m.in. pomoc w wyrobieniu numeru PESEL. We współpracy z Powiatowym Urzędem Pracy samorząd miasta wspiera również uchodźców, którzy poszukują pracy na terenie miasta.

Istotną przestrzenią pomocy organizacyjnej było utworzenie punktów konsultacyjnych oraz wsparcia środowiskowego dla obywateli Ukrainy. Dla potrzeb uchodźców zorganizowano spotkania informacyjne instytucji i organizacji działających w powiecie dębickim. W ten sposób Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Dębicy zainteresowanych pomocą poinformował nie tylko różnych formach wsparcia, ale również innych możliwościach pomocy, adekwatnych do indywidualnych potrzeb jednostki, rodziny. W celu dotarcia do największej liczby osób zainteresowanych pomocą korzystano z pomocy tłumaczy – Ukraińców, którzy

byli obecni podczas spotkania. Dzięki temu można było udzielić kompleksowych i rzetelnych informacji. Do współpracy pozyskano lekarzy różnych specjalizacji, stomatologów, optyków, oferujących bezpłatną, szybką pomoc w obszarze zdrowia. W ramach wsparcia środowiskowego firma poligraficzna przygotowała kolorowanki i materiały edukacyjne w języku ukraińskim, które przekazywano matkom i babciom dzieci z Ukrainy. Ponadto zostały one wykorzystane podczas wizyt rodzin ukraińskich w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Dębicy oraz w placówkach wsparcia dziennego Zgrana Paka. Zapewniło to wzrost poczucia bezpieczeństwa dzieci i stwarzało przestrzeń do nawiązania kontaktu.

Zarządzanie i wsparcie w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej

Od początku wybuchu wojny pracownicy Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Dębicy aktywnie i z pełnym zaangażowaniem działali na rzecz wsparcia uchodźców z Ukrainy. W ramach organizowanych zbiórek żywności i odzieży pełnili dyżury w magazynie MOPS¹. Zebrane artykuły spożywcze, higieniczne, chemiczne, wózki dziecięce, odzież, środki opatrunkowe, leki itp. pracownicy MOPS, przy pomocy żołnierzy Wojsk Obrony Terytorialnej (WOT), Strzelców i wolontariuszy, segregowali i pakowali do tirów, które zebrany towar transportowały w głąb Ukrainy. Nagłą i doraźną pomoc świadczyli także kobietom z dziećmi, które dotarły osobiście do ośrodka. O skali tych działań świadczy liczba wykonanych i odebranych połączeń telefonicznych tj. ponad 1000 w ciągu pierwszych pięciu dni po wybuchu konfliktu zbrojnego na telefon dyrektora MOPS i 100-procentowy wzrost w pierwszym miesiącu po wybuchu konfliktu połączeń z sekretariatu MOPS. Doposażono mieszkania w sprzęt gospodarstwa domowego, łóżka, pościelenie, ręczniki, a dostarczanie żywności i odzieży stało się codziennością zawodową pracowników socjalnych.

W strukturze organizacyjnej Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej należy wskazać kilka podjętych inicjatyw udzielających wsparcia i pomocy obywatelom Ukrainy, m.in.: uruchomienie świetlicy dla dzieci ukraińskich; wsparcie ukraińskich dzieci i matek w programie SPYNKA; integracja międzydziecięca (Polska–Ukraina); wdrożenie jednorazowego świadczenia pieniężnego 300 zł; wprowadzenie posiłków dla dzieci i uczniów z Ukrainy; świadczenia rodzinne dla obywateli Ukrainy oraz powołanie opiekuna tymczasowego.

¹ Magazyn czynny był również w godzinach wieczornych, tak aby każda osoba z terenu naszego miasta oraz powiatu, która chciała przywieźć dary dla mieszkańców Ukrainy, mogła je dostarczyć w dogodnym dla siebie terminie.

W marcu 2022 roku w placówkach wsparcia dziennego „Zgrana Paka” przyjmowano dzieci, udzielając im podstawowych potrzeb i zagospodarowując wolny czas. W placówkach tych przyjmowane były dzieci od trzeciego roku życia, które czas spędzają w towarzystwie swoich mam, natomiast wszystkie dzieci powyżej szóstego roku życia korzystały z pełnej oferty organizowanych zajęć. W ich siedzibach prowadzona była również, przez wolontariuszy i pracowników MOPS, nauka języka polskiego oraz praca edukacyjna dla dzieci. Od marca do grudnia 2022 roku nauka języka polskiego dla kobiet i dzieci z Ukrainy prowadzona była przez nauczycieli-wolontariuszy oraz Siostry Służebniczki.

We wszystkich trzech placówkach organizowane były zajęcia opiekuńcze oraz edukacyjne. Z oferty skorzystało 105 dzieci oraz 69 matek. Aby przygotowane dla nich zajęcia były ciekawe, interesujące i choć na chwilę oderwały myśli dzieci od traumy wojny, pozyskaliśmy gry, zabawki, pomoce dydaktyczne oraz artykuły spożywcze. W ofertę wsparcia placówki włączyła się Fundacja Śnieżka, proponując pomoc finansową w zakresie zakupu materiałów dydaktycznych oraz wsparcia rzeczowego w postaci wyżywienia.

Kolejną inicjatywą była współpraca Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Dębicy z Fundacją Rozwoju Dzieci im. A. Komeńskiego w Warszawie oraz UNICEF Polska, w ramach której w placówkach wsparcia dziennego „Zgrana Paka”, prowadzonych przez dębicki MOPS, utworzone zostały lokalne centra animacji SPYNKA. „SPYNKA – wsparcie ukraińskich dzieci i matek” to program, którego celem było tworzenie lokalnego systemu wzajemnej pomocy. Pozostałe założenia projektu to: ułatwienie dzieciom z Ukrainy i ich matkom adaptacji w nowym miejscu; wspieranie rozwoju najmłodszych uchodźców; budowanie wspólnoty oraz integracja. Działania prowadzone w ramach programu miały za zadanie pomóc matkom i dzieciom w zaadaptowaniu się do nowych warunków oraz przygotowanie dzieci do włączenia w system edukacyjny. Cele prowadzonych zajęć realizowane są w formie dwóch bloków zadaniowych:

- SPYNKA – grupa zabawowa dla najmłodszych dzieci i ich matek, proponująca regularne spotkania kilka razy w tygodniu dla matek z dziećmi (1–3 lata), prowadzone przez wyszkoloną i objętą wsparciem merytorycznym animatorkę;
- SPYNKA – grupa animacji przedszkolnej dla dzieci przedszkolnych, w której odbywały się regularne spotkania dzieci ukraińskich w wieku 3–6 lat z profesjonalnie przygotowanymi animatorkami charakteryzującymi się merytorycznym wsparciem.

Zajęcia prowadzone były w godzinach porannych w placówkach wsparcia dziennego „Zgrana Paka” przy ulicy Kraszewskiego 90 oraz Matejki 7. Podejmowane w ramach Programu SPYNKA działania finansowane były z grantu otrzymanego od UNICEF. Z regularnej pomocy w 2022 roku skorzystało 30 dzieci ukraińskich.

W ramach działań integracyjnych MOPS w Dębicy zorganizował wystawę prac plastycznych wykonanych przez dzieci, które na co dzień uczestniczą w zajęciach organizowanych w Placówkach Wsparcia Dziennego „Zgrana Paka”, działających przy Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Dębicy – zarówno dzieci polskie, jak i ukraińskie. To jak dzieci postrzegają otaczającą je rzeczywistość, przedstawiły za pomocą farb i kredek. Wspólnie stworzyły też „List do świata”, w którym spisały najważniejsze dla nich uczucia, emocje i zachowania. Podopieczni wykonali także zbiorową pracę plastyczną pt. „Jeszcze będzie pięknie”, przedstawiającą polskie i ukraińskie dzieci w ludowych strojach podczas wspólnej zabawy w zielonym i wiosennym ogrodzie. Wystawa prac odbyła się w galerii Miejskiego Ośrodka Kultury.

Pracownicy socjalni MOPS w Dębicy w ramach działań terenowych wspierali wolontariuszy Caritas w Przemysłu zaangażowanych w pomoc uchodźcom z Ukrainy. Czynnicy brali udział w organizacji pomocy na dworcu kolejowym oraz w punkcie recepcyjnym, udzielając wsparcia m.in. w znalezieniu noclegu, kolejnego połączenia kolejowego, przeniesieniu bagaży oraz wsparcia rzeczowego (wyżywienie, czy ciepłych koców).

Znamiennym i istotnym przedsięwzięciem podjętych działań MOPS w ofercie wsparcia, zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, była realizacja jednorazowego świadczenia pieniężnego w wysokości 300 zł na osobę. Świadczenie można było przeznaczyć na utrzymanie, w szczególności na pokrycie wydatków związanych z: konsumpcją, zakupem odzieży, obuwia, środków higieny osobistej oraz opłaty mieszkaniowej (Musiał, 2023)². W 2022 roku z takiej oferty wsparcia skorzystało 1036 obywateli ukraińskich. Środki wydatkowane na wypłatę jednorazowego świadczenia wyniosły 310 800 zł. Dotychczas w 2023 roku wypłacono świadczenie dla 25 osób na kwotę 7500 zł. Oznacza to, iż nadal uchodźcy przybywają do Dębicy, wybierając ją miasto jako miejsce osiedlenia.

² Uprawniony do pomocy był obywatel Ukrainy, który wjechał legalnie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w okresie od dnia 24 lutego 2022 r. i deklarował zamiar pozostania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz został wpisany do rejestru PESEL.

Kolejnym ważnym punktem pomocy obywatelom Ukrainy, których pobyt na mocy ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy, został uznany za legalny była możliwość ubiegania się o świadczenia rodzinne (Musiał, 2023). Realizacja tych świadczeń w zakresie działań MOPS w Dębicy realizowana była także w oparciu o ustawę z dnia z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy..., 2023, art. 26 ust. 1 pkt 1). Poniższa tabela przedstawia skumulowany rodzaj świadczeń, liczbę beneficjentów objętych pomocą oraz przeznaczone środki na ten cel.

Tabela. Rodzaj świadczenia a liczba beneficjentów i kwota (2022 r.)

Lp.	Rodzaj świadczenia	Liczba osób objętych wsparciem	Kwota wypłaty świadczenia /zł/
1.	Zasiłek rodzinny wraz z dodatkami	136	97 491,00
2.	Świadczenie rodzicielskie	5	21 276,00
3.	Świadczenie pielęgnacyjne	2	25 428,00
4.	Jednorazowa zapomoga z tyt. urodzenia się dziecka	4	4000,00
5.	Zasiłek pielęgnacyjny	6	7 555,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOPS w Dębicy.

Jak wynika z powyższej tabeli, w ramach pomocy objęto łącznie 156 osób na kwotę 155 903 złotych.

Programem pomocy w strukturze organizacyjnej MOPS w Dębicy, na mocy ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Art. 48b ust. 5 pkt 1), objęto dzieci i młodzież ukraińską, udzielając wsparcia w ramach zasiłku celowego, w postaci dożywiania w przedszkolach i szkołach. W 2022 roku z tej pomocy skorzystało 123 dzieci w szkołach, natomiast w przedszkolach – 53 dzieci ukraińskich. Natomiast według stanu na czerwiec 2023 roku z tej pomocy korzysta nadal 58 dzieci w placówkach oświatowych, tj. 18 – w przedszkolach, 37 – w szkołach podstawowych i 3 – w szkołach średnich.

Również istotnym obszarem wsparcia udzielonym przez MOPS w Dębicy było powołanie tymczasowego opiekuna. Opiekun tymczasowy, powołując się na art. 25. ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (2022), pełni pieczę nad małoletnim obywatelem Ukrainy, „(...) który przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez opieki osób dorosłych odpowiedzialnych prawnie za jego egzystencje. Opiekun tymczasowy, o ile przy jego ustanowieniu nie określono inaczej zakresu jego praw i obowiązków, jest upoważniony do reprezentowania małoletniego oraz sprawowania pieczy nad jego osobą i majątkiem. Do takiej opieki powinien uzyskiwać zezwolenie sądu opiekuńczego we wszelkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku małoletniego. Opiekuna tymczasowego sąd może ustanowić dla małoletniego obywatela Ukrainy, który przybył na terytorium państwa polskiego bezpośrednio z terytorium Ukrainy, w związku z działaniami wojennymi tam prowadzonymi oraz przebywa na terenie danej gminy bez opieki osób dorosłych, które zgodnie z prawem byłyby za niego odpowiedzialne. Opiekuna tymczasowego można wyznaczyć dla kilku małoletnich. Rodzeństwo powinno być pod opieką tego samego opiekuna tymczasowego. Osoby, które pełnią funkcję opiekuna tymczasowego dla dziecka z Ukrainy odpowiadają za to dziecko zgodnie z prawem obowiązującym w Polsce. Oznacza to, że ustanowieni przez sąd opiekunowie ponoszą również odpowiedzialność za zapewnienie dziecku odpowiednich warunków mieszkalnych, wyżywienia i opieki. Opiekunem tymczasowym może być krewny lub powinowaty małoletniego lub inna osoba dająca rękojmię należytego wykonywania obowiązków takiego opiekuna. W przypadku braku takich osób, na wniosek sądu, kandydata na opiekuna będzie wskazywał Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej za jego pisemną zgodą na ustanowienie opiekunem tymczasowym. Nadzór nad realizacją praw i obowiązków opiekuna tymczasowego sprawuje ośrodek pomocy społecznej (Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy..., 2022, art. 25 ust. 3 i 6). Aktualnie pracownicy socjalni Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Dębicy pełnią nadzór nad 10 opiekunami tymczasowymi i 10 nieletnimi. Podstawą pełnienia nadzoru jest wykonywanie postanowienia Sądu Rejonowego. W miesiącach po wybuchu konfliktu zbrojnego na terytorium Ukrainy pracownicy dębickiego MOPS pełnili nadzór nad 29 opiekunami tymczasowymi, którzy pod swoją opieką mieli 32 nieletnich. Wraz z upływem czasu część rodzin powróciła do Ukrainy, część wyjechała do innego miasta, a także pewna grupa nieletnich uzyskała pełnoletniość.

Podsumowanie

Bezpieczeństwo socjalne realizowane w obszarze bezpieczeństwa społecznego na rzecz uchodźców wojennych z Ukrainy przyjęło szeroki wachlarz pomocy. Procedura przyjmowania uchodźców początkowo niezależnie od liczby, zarówno w deklaracjach władz państwowych, jak i wielkim sercu ludności polskiej oraz różnych instytucji pomocowych, przyjęła natychmiastowo model inkluzyjny. Włączenie to dotyczyło, jak zauważyła G. Firlit-Fesnak (2022), kilku charakterystycznych cech: otwartości dla uciekających uchodźców ukraińskich przed wojną; solidarności współdziałania struktur państwa polskiego i wspólnoty solidarnej narodu, inkluzyjności uchodźców do egzystencji w polskim społeczeństwie; zaniechania relokacji warunkującej iż państwo polskie nie będzie zabiegało o koordynowaną przez UE czy organizacje międzynarodowe pomoc w docelowej destynacji uchodźców.

W tym kontekście podejmowanie działań i zarządzanie w strukturach samorządowych stało się niezwykle ważnym wyzwaniem w obszarze polityki społecznej. Pierwszym bowiem obszarem wsparcia było wdrożenie koncepcji inkluzyjności, warunkującej włączenie i adaptację uchodźców w lokalne społeczeństwa. Z tego powodu w ramach opisywanej powyżej rzeczywistości pomocy uchodźcom ukraińskim w Dębicy bezsporny jest fakt udzielenia kompetentnego i profesjonalnego wsparcia. Wsparcie to dotyczyło pakietu bezpieczeństwa socjalnego przyznanego społeczności ukraińskiej na różnych poziomach: socjalnym, medycznym, edukacyjnym, egzystencjalnym.

Niewątpliwie istotnym aspektem świadczonej pomocy jest realizacja pracy socjalnej, która integralnie wpisuje się w pomoc uchodźcom jako obszar bezpieczeństwa socjalnego, przyjmując szeroki wachlarz pomocy edukacyjnej, mieszkaniowej, schronienia, zatrudnienia i aktywizacji uchodźców, poradnictwa specjalistycznego oraz pracy środowiskowej w lokalnej społeczności.

Ponieważ sytuacja związana z uchodźcami wojennymi Ukrainy stała się wyzwaniem dla natychmiastowych działań samorządowych, trudno upatrywać wcześniejszego przygotowania władz lokalnych. Zagadnienie to dotyczy zarządzania w sytuacjach kryzysowych. W związku z tym jako rekomendacje dla polityki społecznej należy wskazać – już po udzieleniu pomocy humanitarnej oraz materialnej, w ramach świadczeń pomocy społecznej, wsparcia i zapewnieniu poczucia bezpieczeństwa – systemową społeczną inkluzję tych uchodźców, którzy pozostali na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Dla pomocy społecznej i pracy socjalnej oznacza to podejście zbliżone do systemowej pracy z polskimi

podopiecznymi. Zbliżone, gdyż pozostają różnice, np. w sposobie wychowania dzieci, które należy poznać, aby skutecznie pomagać w adaptacji i integracji z polskimi rówieśnikami oraz pomóc pokonywać traumy. Wiele z nich obserwowaliśmy już od 24 lutego 2022 roku, ale długofalowo wiele sytuacji związanych zarówno z pracą z dziećmi, jak i kobietami z Ukrainy zaskakuje i przerasta ludzką percepcję. Potrzeba więc szkoleń, superwizji, specjalistów (psychologów, psycho-terapeutów, pedagogów) i tłumaczy języka ukraińskiego.

Dla samorządu wyzwaniem jest edukacja i rynek pracy. Z obserwacji doświadczenia lokalnego samorządu wydaje się, iż łatwiejsze jest wchłonięcie uchodźców przez rynek pracy niż integracja w klasach polsko-ukraińskich dzieci, które przenoszą nawyki z innego systemu oświatowego.

Streszczenie: Celem artykułu jest ukazanie działań inkluzyjnych wobec uchodźców ukraińskich, jako obszaru zarządzania w usługach samorządu w Dębicy. Niewątpliwie w takiej sytuacji poczucie bezpieczeństwa i przynajmniej względnej stabilności jest niezwykle ważne. Pierwszym faktorem wobec osób potrzebujących pomocy i wsparcia, szczególnie w kryzysach kontekstowych, militarnych jest zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego. Z tej racji inkluzyjne działania stanowią efekt nie tylko doraźnej pomocy, ale umiejętnego włączenia uchodźców do społeczności lokalnej. Przyjęty opis pozwolił wskazać kilka rekomendacji, m. in. zapotrzebowanie na systemową społeczną inkluzję wobec uchodźców którzy pozostali na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Dla pomocy społecznej i pracy socjalnej oznacza to podejście zbliżone do systemowej pracy z polskimi podopiecznymi, które pozwoli skutecznie pomagać w adaptacji i integracji obywateli ukraińskich oraz pokonywać traumy.

Słowa kluczowe: polityka społeczna, bezpieczeństwo socjalne, zarządzanie, działania inkluzyjne

Abstract: The aim of the article is to show inclusive activities towards Ukrainian refugees as an area of management in the services of the local government in Dębica. Undoubtedly, in such a situation, a sense of security and at least relative stability is extremely important. The first factor for people in need of help and support, especially in contextual and military crises, is to ensure social security. For this reason, inclusive activities are the effect of not only emergency assistance, but above all the inclusion of refugees into the local community. The adopted description made it possible to indicate several recommendations, e.g. the need for systemic social inclusion towards refugees who remained on the territory of the Republic of Poland. For social assistance and social work, this means an approach similar to systemic work with Polish charges, which will allow effective assistance in the adaptation and integration of Ukrainian citizens and overcoming traumas.

Keywords: social policy, social security, management, inclusive activities

Bibliografia

- Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r (Dz. U. 2023 r., poz. 901).
- Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa z dnia 12 marca 2022 r. (Dz. U. z 2023 r., poz. 103 ze zm.).
- Domański, Z. (2017). Bezpieczeństwo socjalne. *Journal of Modern Science*, 2(33), 367–384.
- Gierszewski, J. (2018). Bezpieczeństwo społeczne jako dziedzina bezpieczeństwa narodowego. *Historia i Polityka*, 23(30), 21–38.
- Firlit-Fesnak, G. (2022). Działania administracji publicznej wobec uchodźców wojennych z Ukrainy w Polsce – pierwszy miesiąc budowania systemu pomocy. W: G. Firlit-Fesnak, E. Jaroszevska, Ł. Łotocki, J. Łukaszevska-Bezulska, M. Ołdak, P. Zawadzki, C. Żołędowski, T. Żukowski (opr.), *Inwazja Rosji na Ukrainę. Społeczeństwo i polityka wobec kryzysu uchodźczego w pierwszym miesiącu wojny* (s. 10–22), Warszawa 2022.
- Rysz-Kowalczyk, B. (red.) (2001). *Leksykon polityki społecznej*. Warszawa 2001.
- Skrabacz, A., *Bezpieczeństwo społeczne – podstawy teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012.
- Musiał M., *Świadczenia socjalne przysługujące obywatelom Ukrainy*. Pobrane 15 maja 2023 z: <https://www.pitax.pl/wiedza/przepisy-i-wskazniki/swiadczenia-socjalne-przyslugujace-obywatelom-ukrainy/>.
- Wysoki Komisarz ONZ (2022). *Wypowiedź z dn. 1 marca 2022 roku: Niemal 836 tys. uchodźców wojennych opuściło Ukrainę*. Pobrane 12 września 2009 z: <https://www.gazetaprawna.pl>.